

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v saboto 16. septembra 1854.

List 74.

Nasadba hitro rastečega gojzdnega drevja.

Govorili smo v 72. in 73. listu „Novic“, da je živa potreba in skrajni čas, pomanjkanju gojzdnega drevja v okoliših. Povedali smo, kako naj bi umni kmetovavec ravnal, pridobiti si drevnega semena; kako naj bi z njim goličave in puste krajine vnovič obseval in po takem sebi in otrokom svojim potrebnega lesa preskerbel. Rekli smo poslednjič, da za tako nasajenje je posebno hitro rasteče drevje vgodno. Kakošno je to, in kako z njim ravnati, hočemo pa zdaj razlagati.

Les je ljudem skorej ravno tako neobhodno potreben, kakor kruh, in previsoka cena njegova v deželi zamore skorej ravno tako nevarna postati, kakor pomanjkanje živeža.

Gojzdi se tudi od leta do leta shujšavajo, da niso nikakor ne, kar so nekaj bili. Tega so njih nevedni in zanikerni posestniki krivi. Šaj pušajo ti gojzde popolnoma zginiti in odumreti; njim ni mar lesa nasaditi po semenu. Vedno ostanejo stari kopitneži, poznajo in imajo le tako lesovje, ktero sila počasi raste, da bi mogel človek 90, 100, 150 in še več let čakati in doživeti, preden da bi popolnoma odraščeno drevje dobil.

Borovje, smrečje, bukovje, hrastje in drugo domače drevje, ktero smo dozdej redili, raste sila počasno. Od takega drevja je le pozno dobiček pričakati, temoč komej bodo naši otroci in otrokov otroci kakšno korist imeli, če mi zdaj borovo, bukovje ali hrastovo seme sejemo. Les po semenu zrediti je pa vendar nar večja potreba današnjih dni *).

Kaj je tedaj storiti? Rekli bodo marsikteri: „Šaj mi ne moremo narediti, da bi drevje hitreje rastlo, kakor navadno raste“. Res je taka, prijatli; tega mi ne moremo storiti. Mi pa moremo in moramo prizadevati si, sejati tudi drevje, listnato drevje in šilovje, ktero hitreje raste, kakor naše dosedanje — tako drevje namreč, ktero že v 12, 15, 20 do 30 letih se sekati dá. Ko bi mi tako drevje nasadili, imeli bi od njega dobiček že mi, pa ob enem bi bilo tudi za naše otroke poskerbljeno. Od takega drevja hočemo tedaj tukej govoriti.

Eno najkoristniših in najhitreje rastečih drevés je

1. navadna akacia.

Govorilo se je scer v „Novicah“ že mnogokrat od tega drevésa; ker pa dobre stvari se ne morejo prehvaliti, hočemo tudi mi od nje kaj povedati in prej povedanemu vendar še kaj novega in koristnega dostaviti.

Akacia, tudi signojka imenovana, je per-

*) S tem nočem reči, da bi zanemarjali smrečje, hrastje in drugo tako lesovje, ktero bo zmiraj potrebno in naj bolj obrajtano. Pis.

votno v severni Ameriki doma. Ob vladanju kralja Henrika IV., okoli leta 1600, bila je na Francoskem pervikrat iz semena zrejena. Potem se je počasi po celi srednji Evropi bila zaplodila noter do južne Sibirije v Azii. Privadila se je tedaj že davno podnebja in sveta evropskega. Drevja tega je pa več sort, ktere kot lepšavne drevésa ljudje po vertih redijo. Tudi navadna akacia je eno nar lepših drevés za gaje in javne verte, in njeni izverstni les priporoča zlo nasajenje njeno na veliko kot gojzдно drevo.

Akacia raste 60 do 80 čevljev visoka, ter zamore 8 do 12 čevljev debela postati. Na vejah ima močno ternje; listje je lepo zeleno, podolglato; belo cvetje prikaže se mesca junija, diši prijetno, ter visi v lepih grojzdcih doli; kader ocvetè, zapusti plošnjato stročje, v katerem je mnogo obisticam podobnega, nekoliko vkup stisnjenega semena.

Navadna signojka se dá iz semena pomnožiti; pa tudi iz koreninskih scimkov, kterih obilno poganja, kader je nekoliko bila odrasla. Iz semena se dajo pa že v prvem letu sadeži 5 do 6 čevljev visoki zrediti; zatorej je tudi odreja iz semena, ker je nar hitrejša in nar gotovša, tudi nar bolj navadna.

Sejati pa seme je treba konec zime ali začetka pomladi v lahko in nekoliko osojno zemljo. Ko bi suša nastopila, ter dalj časa terpela, naj se poliva setev od časa do časa, ter naj se pleve pridno. (Nar bolje je seme sejati koj ko je dozorelo jeseni. Vsejano seme je pa treba dobro zatlačiti in na zimo lahko pokriti.) Že v drugem, gotovo pa v tretjem letu dobimo prav lepe semenjake, kteri se dajo na druge kraje presaditi. Pri tem akacia raste skorej v vsaki zemlji, tudi na peščenju, če je ta le plitvo s černo parstjo pokrita: kajti korenine njene ne segajo zlo v globoko, temoč razprostirajo se široko pod poversino.

Akacia raste veliko hitreje od vsega drugega terdega lesa. Ni nič nenavadnega najti 15 let starih drevés, ktere včasih zrastejo v okrogu poltretji čevlji debele; navadno postanejo pa še le v dvajsetem letu tako močne. Le tej neprijetnosti je podveržena akacia, da jo vetrovi lahko razlomijo; tudi ni dobro na mejah žitnih polj jo saditi, ker njene daleč segajoče korenine bi se preveč po njivah zaplodile. (Konec sledi.)

Gospodarske skušnje.

Kakošna zemlja za terto?

Sloveč vinorejec na Rajnu je po večletnih skušnjah naznanil, da le zemlja je tega kriva, ako se marsiktera žlahna terta tu in tam dobro ne sponaša, tako rivček (Riessling) in španjol (Gutedel) hoče na vsako vižo imeti peščeno zemljo in le v taki rodi dobro grojzdje; muškát vsih sort hoče ilovnato zemljo in le v ti dobro rodi. Prilivati

terti poleti ta vinorejec ne svetuje; priporoča pa obrezati tertu na kratke očesa: to stori, da grojzde hitreje zori in je veliko sladkeje.

Resje ali resico zatreti na travnicih.

Ni gotovšega in hitrejega pomočka, kakor voda. Kdor na take senožeti, ktere resica (Heidekraut, erica vulg.) nadležje in se ne dá ne s požigom ne z matiko in plugom pregnati, zamore vodo napeljati, da jo nekoliko časa topí, naj jo napelje na travnik in pregnal bo kmalo ta nadležni plevel. Resica raste le na prav suhih krajih; kakor hitro jo voda zalezuje, pogine.

Debelo korenje.

Vertnar Morš v Charlottenhofu pravi: da to korenje prekosi vse druge korenstva tako, da čez to korenje je ni tečniše piče za živino, pa je tudi dobro za človeško jéd.

Tobak.

Spisal J. Stefan.

Njiva s tobakom nasajena je kaj lepa. V ravnih verstah germ pri germu, tako je prav lep gojzdek viditi. Lahko bi se v njem skril, zakaj večidel so germi še več kakor pet čevljev visoki. Krepko je in ravno steblo, iz katerega na dolgih recljih (štilcih) široko, sočnato in lepnato (klebrig) listje in visoke cvetne lati poganjajo. Ako rastline le malo bolj ogledaš, kmalo razpoznaš dve sorti. Perva je krepke postave, ima terdo, usnjasto in bolj okroglaste listje, gosto vendar majhno zeleno-rumeno cvetje. Vidi se, da je bolj prostega rodú in imenuje se tobak kmečki (*Nicotiana rustica*). Sosed njegov ima tanko steblo, zalo tankokožno, lepo dišeče, ozko in osatno (špičasto) perje, ki brez recljev na samem steblo sedi. Cvetje njegovo se v dolgih latih kviško vzdiguje in je prijetne rožorujne barve. Ta je tobak virginski (*N. Tobacum*). Ta že sam bolj žlahen je za gospodo, kateri močni in ostri kmečki tobak noče prav dišati. — Te dve sorti ste v naših deželah navadne. Vendar nikoli ne zrastete tako lepo, kakor v svoji ameriški domovini.

V našem cesarstvu ga posebno sejejo na Ogerskem, kamor so ga iz vzhodnih dežel preselili. Za cesarja Jožefa drugega so tudi začeli ameriško seme sejati, vendar ni hotlo kaj dobro obroditi. Na velikih pustah južno-ogerskih raste posebno dober. — Še boljši kakor na Ogerskem raste na Gerškem. Večidel se tukaj rudečocvetni sadi. Naj bolj cenijo tistega, ki se v argiški dolini prideluje in kateri se skoraj vseh v Carigrad zvozi. Zakaj Turek ne pozna več sladkosti, kakor leno čepeti in skoz tobačji dim v beli svet gledati. Na Turškem je tobak v haremu in v ribarski koči poglavitna reč. Serkajo ga skoz drage ceví višnjeve, jasminove itd., na katerih še z diamanti in drugimi dragimi kamni okinčane ustnike imajo, tako da ena cev sto do tri sto cekinov velja. Sicer so Turki v vsem za evropskimi narodi zaostali, samo na tobakarijo se bolj zastopijo, kakor mi. In ko se scer vse po pariški šegi ravna, tobakar vendar turške dimke, turške ceví, turški tobak naj bolj čista. V mali Asii se celó tobak samo zbog cvetja sadi, iz katerega žlahen missiri napravljajo. Hitro se mora sušiti, mnogo dela potrebuje, ako ima močnega pa vendar milega duha biti. Težavno pripravljanje ga pa tudi neverjetno draži, zato ga le turški paši pijejo.

Kinezi se tudi za tobak nimajo Kolumbu zahvalovati, ker so ga že davno prej puhali, prej da se je še Kolumbu od Amerike sanjalo. Naj bolj sadé germastega (*N. fruticosa*) in kineškega (*N. chinensis*). Drobnó ga narezujejo, skerbno ga sušé in pripravljajo, nekterikrat vsi tudi še malo z opiom pomešajo. Taka žlahna stva-

rica se pa tudi le iz dimek, ki niso več od šivarskega naperstnjaka, sišá. Tako so Kinezi tudi v tobakopitju Kinezi. Tudi na otokoma Java in Manila se pogosto sadi. Na Javi raste posebno aziatiški tobak (*N. asiatica*), lep germ z rumenkastim listjem, ki pa malo po parsti diši. Iz mahilskega delajo se žlahne, okrogle manilke, katerih je le malo pravih pri nas dobiti. V Indii tobakoreja ni kaj imenitna, akoravno se vzhodno-indiška kompanija za njo trudi.

Pravi tobaški raj je v Ameriki, domovini njegovi. Tukaj raste naj več sort in med njimi tudi naj boljši. V severni Ameriki je tobakoreja imeniten del kmetijstva. Naj boljšega pridelujejo v Marylandu, kateri ima rumeno, sladko, tanko in leskeče listje. Na reki Ohio raste v posebno velikih germih. Virginija, kjer se je tobak najprej obdeloval, tudi zdaj še dober tobak rodi. Naj imenitnejše naselbine so na St. Jakobški reki. Dajejo veliko, tanko in sladkosto listje, ki je za šnofoveč jako dobro. Posebno dober duh ima tudi listje kentuškega tobaka, ki radi smodke v nje zavijajo. Južna Amerika tudi ni zaostala. Tam raste mični Varinas, kateri je v deželah Varinas in Venezusla domá. Ta ima posebno lastnost, da s starostjo tudi nja dobrota raste. V njem se dobi tudi bel červček, katerega v drugih sortih ni najti, gotovo, ker so premočne. Naj nižje cenjen je brasilski tobak. Veliki peresa po cimetu diše in bi se kmali vsim prikupile, če bi ga z večjo skerbjo obdelovali. — Domovina naj žlahnejših sort je pa v srednji Ameriki in na otokih. Tudi tukaj, kakor po celi Ameriki, je virginski tobak naj bolj razširjen. Med drugimi rastejo tukaj posebno tobak kmečki, kratkolistni (*N. breviformis*) in dolgolistni (*N. makrophylla*). Na Peruvianskem raste še dve sorti s serčnatim listjem, tobak deviški (*N. paniculata*) in soldaški (*N. glutinosa*). Na otokih je prežlahni havanski germ domá, posebno na otoku Kuba. Naj boljše sadišča so v dolinah, ktere reke pretakajo in ktere o poletnem času vsakdanji dež poliva. Septembra začne se suhi čas. Seme se seje v gredice. Mlade sadike se potem oktobra presajajo na niže ležeče polje. Med januarjem in marcom je tobak dozoril in potem se poreže. Od tukaj pridejo žlahne Regalia, Cabargas, Cabannas in druge. Na Domingu ima tobak naj več listje za obvijalo kaj pripravo. Porto-Ricco rodi tudi žlahno listje, ki je scer malo težje, pa ne slabše ko Varinas. (Dalje sledi.)

Cajnica mnogoverstnih novíc.

(Buče v nogradih brez škode za tertu) sadi nek vinorejec v Bordeaux-u na Francoskem in dela vinski cvet iz njih; pravi, da buča ima toliko cukrenega v sebi, kakor cukrena pésa: v 100 delih bučnega mesa je 14 delov cukrenega, iz katerega se lahko napravlja vinski cvet.

(Družba zelišarjev v Londonu) je 20. julia praznovala svojo sedemletnico. Ta družba šteje že čez 1000 družbenikov, kateri terdijo, da prava omika človeštva obstoji v tem, da človek edino le zeliša jé in se ne dotakne mesnine. Slovesna pojedina v zboru je obstala iz močnatih jedil, iz rajža, sadja, sočivja, kave, čaja, mléka in jaje. Po pojedini je predsednik veliko govoril od škodljivosti mesovja, ki človeka poživini in je draga jéd, in si je dokazati prizadeval, da četerťinka ljudi na svetu ne jé mesa. — Vsaka stvar se sicer dá dokazati, — le to je vprašanje: ali je dosti taci, ki jo verjamejo? Če mesnina poživini, kako je to, da sta tudi vol in krava živina, ker nikdar ne vživata mesa? Da je mesnina dražje jedilo, kakor rastlinje, zna biti v Londonu: pri nas sta dva srednja krompirja za en krajcar in 5 jaje za dva groša.